

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

27 януари 2021 година *

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Член 3, параграф 1, член 4, параграф 1 и член 6, параграф 1 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Клауза, която определя предварително потенциалното преимущество на кредитора в случай на прекратяване на договора — Значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора — Дата, към която трябва да се прецени неравнопоставеността — Установяване на неравноправния характер на дадена клауза — Последици — Заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право“

По съединени дела C-229/19 и C-289/19

с предмет две преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам, Нидерландия) (C-229/19), и от *Gerechtshof Den Haag* (Апелативен съд Хага, Нидерландия) (C-289/19) с актове от 5 март 2019 г. и 2 април 2019 г., постъпили в Съда съответно на 14 март 2019 г. и 9 април 2019 г., в рамките на производствата по дела

Dexia Nederland BV

срещу

XXX (C-229/19),

Z (C-289/19),

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: J.-C. Bonichot, председател на състава, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan и N. Jääskinen (докладчик), съдии,

генерален адвокат: G. Pitruzzella,

секретар: M. Ferreira, главен администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 3 септември 2020 г.,

* Език на производството: нидерландски.

като има предвид становищата, представени:

- за Dexia Nederland BV, от J. de Bie Leuveling Tjeenk, J.M. K.P. Cornegoor и P.W. Post, advocaten,
- за XXX, от J. B. Maliepaard, advocaat,
- За Z, от J. B. Maliepaard, advocaat
- за Европейската комисия, първоначално от N. Ruiz García, P. Vanden Heede и M. van Beek, впоследствие от N. Ruiz García и P. Vanden Heede, в качеството на представители,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, делото да бъде разгледано без представяне на заключение,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).
- 2 Запитванията са отправени в рамките на два спора между Dexia Nederland BV (наричано по-нататък „Dexia“) и потребители във връзка с отказа за плащане на изравнителните сметки, изготвени от това дружество вследствие на прекратяването на договорите за лизинг на акции, сключени между тези потребители и дружество, на което Dexia е правопреемник.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Тринадесето съображение от Директива 93/13 има следното съдържание:

„като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват условия, които отразяват задължителни нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или [Европейският съюз] са страна; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни“.
- 4 Член 1 от тази директива предвижда:

„1. Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

2. Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или [Съюзът] са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5 Член 3, параграфи 1 и 3 от посочената директива предвижда:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

[...]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

6 Сред изброените в това приложение клаузи в точка 1, буква д) от посоченото приложение се намират по-специално тези, които имат за предмет или резултат „от потребителя [да] се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си“.

7 Член 4, параграф 1 от същата директива уточнява:

„Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“.

8 Съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

9 Член 7, параграф 1 от тази директива предвижда:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Националното право

10 Член 6:271 от Burgerlijk Wetboek (Граждански кодекс) в редакцията му, приложима към фактите по главното производство (наричан по-нататък „ВW“), гласи:

„Прекратяването на договора освобождава страните от задълженията, поети по силата на този договор. Доколкото тези задължения вече са изпълнени, правното основание за спазването на тези задължения се запазва, но за страните се поражда задължение да възстановят или компенсират получените от тях престации“.

11 Член 6:277 от ВВ гласи следното:

„1. В случай на пълно или частично разваляне на договор страната, чието неизпълнение е било основание за развалянето, е длъжна да обезщети другата страна за претърпяната от нея вреда, поради това че договорът не е изпълнен от двете страни, а е развален.

[...]“.

12 Член 7A:1576е от ВВ има следния текст:

„1. Купувачът винаги има право да извършва предварително плащане на една или няколко от вноските от продажната цена, чийто падеж не е настъпил.

2. В случай на еднократно предсрочно плащане на целия остатък от дължимата сума той има право на приспадане от 5 % годишно за всяка предсрочно платена вноска.

3. Страните могат да се отклонят разпоредбите на настоящия член в полза на купувача“.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

13 В основата на споровете в главните производства е отказът на ХХХ и Z да платят остатъка по изравнителните сметки, изготвени от Dexia вследствие на прекратяването на договорите за лизинг на акции, които са били сключени между тях и праводателя на Dexia, поради забавяне при плащането на дължимите на последното дружество месечни вноски.

14 В рамките на този вид договори лизингополучателят, който обичайно е потребител, взема в заем от банка за определен период парична сума, обозначена като „главница“, с която тази банка придобива акции за сметка и в полза на лизингополучателя. Посочената банка остава собственик на тези акции до пълното връщане на така отпуснатата в заем сума, но евентуалните дивиденди се изплащат на лизингополучателя. През целия срок на действие на договора за лизинг лизингополучателят плаща месечна вноска, съответстваща на дължимите върху главницата лихви, и в някои случаи — на връщането на тази главница. След изтичане на срока на договора акциите се прехвърлят и лизингополучателят получава дохода от прехвърлянето на тези акции, като се приспадне остатъкът от главницата и евентуално все още дължимите на банката месечни вноски.

15 От преписката, с която разполага Съдът, е видно, че Dexia прекратява предсрочно договорите за лизинг поради просрочено плащане в съответствие със специалните условия на разглежданите в главните производства договори. При прекратяването на тези договори Dexia изготвя изравнителните сметки съгласно членове 6 и 15 от тези специални условия. Тези членове предвиждат следното:

„6. Ако а) въпреки отправената писмена покана за доброволно изпълнение лизингополучателят продължава да не плаща една или повече месечни вноски или при неизпълнение на друго задължение, произтичащо от договора или от всеки друг договор за лизинг, подобен на разглеждания в настоящия случай договор, или ако б) лизингополучателят поиска дейността му да се постави под надзора на съда или е обявен в несъстоятелност, банката има право незабавно да прекрати договора и всички подобни договори за лизинг и да изиска плащане на целия неплатен остатък на сумата/сумите в нейната/тяхната цялост по всички действащи договори за лизинг, подобни на настоящия договор, и да продаде ценните книжа на борсата или по друг начин в определен от нея момент. Банката приспада полученото от продажбата от дължимата ѝ от лизингополучателя сума. Банката плаща на лизингополучателя евентуалната положителна разлика.

15. [...] При прекратяване на договора вземането на лизингополучателя се изразява в сума, равна на паричната равностойност на ценните книжа към датата на прекратяването, след приспадане на сума, съответстваща на актуализираната стойност на неизплатения остатък от общата сума по договора за лизинг. Актуализираната стойност се изчислява съгласно разпоредбата на член 7A:1576e, параграф 2 от BW“.
16. Запитващите юрисдикции уточняват, че Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) неотдавна е трябвало да се произнесе по съвместимостта на тези клаузи с Директива 93/13 и в решение от 21 април 2017 г. (NL:HR:2017:773, Dexia/Tijhuis) приема, че член 6 от специалните условия на разглежданите в главните производства договори създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора.
17. Освен това от актовете за преюдициално запитване следва, че според Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) методът за изчисляване на сумата, която Dexia има право да претендира на основание член 6 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори, не взема предвид преимуществото, което тя извлича от прекратяване на договора, доколкото върху получаваната от него сума отново се начисляват лихви, и фактът, че в приложение на член 15 от специалните условия Dexia актуализирало сумата на все още дължимите месечни вноски с приспадане от 5 % годишно, компенсирал това преимущество в много малка степен. Всъщност вследствие на този метод за изчисляване печалбата, която Dexia можело да реализира чрез предсрочното реинвестиране на средствата на капиталовия пазар, е определена на 5 % годишно. Така, докато пазарният лихвен процент е по-висок от 5 %, разликата между фиксирания лихвен процент и реалния пазарен лихвен процент е в полза на Dexia. Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) подчертава, че в зависимост от лихвения процент и датата на прекратяване или разваляне на договора преимуществото, което Dexia извлича от предсрочното прекратяване, всъщност може да бъде много голямо.
18. Накрая Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) е отбелязал, че в случай на неплащане Dexia запазва възможността да прекрати договора и че тогава на основание член 6:277 от BW то може да претендира обезщетение за вреди.

Дело C-229/19

19. През 1999 г. XXX сключва два договора за лизинг с дружество, чийто правопреемник е Dexia.
20. На 6 юни 2005 г., след като отправя до XXX покана да плати, Dexia прекратява предсрочно съответните договори за лизинг и изготвя изравнителни сметки поради просрочени плащания.
21. От преписката, с която разполага Съдът, е видно, че в съответствие с членове 6 и 15 от специалните условия по разглежданите в главното производство договори Dexia изготвя изравнителните сметки и фактурира на XXX посочената в тях сума, съответстваща на дебитното салдо.
22. XXX предявява иски по-специално за обявяване на недействителността на двата договора за лизинг или за тяхното прекратяване и за връщане на платените на Dexia суми. Последното предявява насрещен иск за осъждането на XXX да заплати все още дължимите по двата договора за лизинг суми в тяхната цялост, заедно с лихвите за забава.
23. С решение от 19 ноември 2008 г. kantonrechter (районен съдия, Нидерландия) осъжда Dexia да заплати на XXX сумата от 2507,69 EUR на договор за лизинг под формата на обезщетение, заедно със законната лихва, и отхвърля насрещния иск на Dexia.

- 24 Двете страни по дело C-229/19 обжалват това решение пред *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам, Нидерландия). *Dexia* иска искът на ХХХ да бъде отхвърлен, а насрещният ѝ иск да бъде уважен. ХХХ иска да получи по-високо обезщетение от това, което му е предоставено в първоинстанционното производство.
- 25 В този контекст *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам) подчертава, че тъй като спорът, с който е сезиран, се отнася до договори, сключени между доставчик на финансови услуги и потребители, той трябва служебно да провери дали клауза от специалните условия на разглежданите в главното производство договори е неравноплавна с оглед на критериите, предвидени в Директива 93/13, и ако това е така, служебно да обяви недействителността на тази клауза. След решението на *Hoge Raad der Nederlanden* (Върховен съд на Нидерландия), цитирано в точки 16—18 от настоящото решение, в което член 6 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори е приет за неравноплавна клауза по смисъла на Директива 93/13, *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам) обаче има съмнения относно прилагането на тези критерии.
- 26 Всъщност според запитващата юрисдикция по дело C-229/19 *Hoge Raad der Nederlanden* (Върховен съд на Нидерландия) само е разгледал абстрактно дали с оглед на националното законодателство дадена клауза може да има неблагоприятни последици за потребителя, и е заключил, че сама по себе си възможността за съществуване на по-неблагоприятно положение за потребителя е достатъчна, за да се приеме, че такава клауза е неравноплавна по смисъла на Директива 93/13.
- 27 Тази запитваща юрисдикция обаче счита, че следва да се вземе предвид по-специално фактът, че договорите за лизинг на акции са договори с продължително изпълнение, сключени за срок, който може да стигне до 20 години, което означава, че по принцип при сключването на тези договори все още не е сигурно, че доставчик на финансови услуги като *Dexia* ще получи каквото и да било преимущество в случай на предсрочно прекратяване. Всъщност размерът на това преимущество варира в зависимост от лихвения процент, който е в сила към датата на предсрочното прекратяване на съответния договор и при който предварително получената сума може да се инвестира през оставащия срок на този договор.
- 28 В случая член 15 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори определя предварително потенциалното преимущество на кредитора в случай на предсрочно прекратяване на договора на 5 % годишно от неплатената част от сумата, уговорена в договора за лизинг, за остатъка от срока на договора. Така според запитващата юрисдикция най-напред следва да се провери дали с оглед на всички обстоятелства по случая към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори определянето на това потенциално преимущество на *Dexia* е неравноплавно, например чрез сравняване на тази клауза с тези, които обикновено се използват в сходни случаи на продажба на изплащане, или с лихвения процент, прилаган в съдебните производства при актуализиране на сумите при договори със сходни на съответните договори капитал и срок.
- 29 По-нататък съгласно практиката на Съда следва да се определи дали при сключването на съответния договор средният потребител, който е относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, е могъл да приеме, че в случай на предсрочно прекратяване на договора, в отклонение от приложимата правна уредба, преимущество на *Dexia* се определя съгласно членове 6 и 15 от специалните условия по разглежданите в главното производство договори, като се вземат предвид експертният опит и познанията на тази банка, що се отнася до потенциалното изменение на лихвените проценти, и като се има предвид това, че ако бяха приложени разпоредбите на член 6:277 от *BW*, такова преимущество нямаше да бъде предвидено (вж. в този смисъл решения от 14 март 2013 г., *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, т. 68 и 69, както и от 20 септември 2017 г., *Andrić* и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 57 и 58).

- 30 Освен това според запитващата юрисдикция по дело C-229/19 решението на Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия), цитирано в точки 16—18 от настоящото решение, противоречи на решение от 7 август 2018 г., Banco Santander и Escobedo Cortés (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:643). Всъщност в това решение Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) не посочва определени критерии, позволяващи на националните юрисдикции да преценят дали член 6 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори представлява неравнопоставена клауза, а напротив, счита, че тази разпоредба във всички случаи е несъвместима с Директива 93/13, доколкото може да има неблагоприятни последици за потребителя в зависимост от някои обстоятелства, настъпили по време на договора.
- 31 Накрая, запитващата юрисдикция по дело C-229/19 иска да се установи какви биха били последиците от обявяването на недействителността на членове 6 и 15 от специалните условия по разглежданите в главното производство договори. В този контекст тя отбелязва, от една страна, че договорът за лизинг на акции продължава да е обвързващ за страните дори след обявяването на недействителността на тези членове, доколкото той може да се изпълнява без тях. От друга страна, според запитващата юрисдикция Dexia не би трябвало да може да се позовава на разпоредбите на BW, които при обстоятелствата в разглеждания случай са още по-неблагоприятни за потребителя.
- 32 При тези обстоятелства Gerechtshof Amsterdam (Апелативен съд, Амстердам) решава да спре производството по делото и да постави на Съда следния преюдициален въпрос:

„Следва ли Директива 93/13 да се тълкува в смисъл, че дадена клауза трябва да се разглежда като неравнопоставена от гледна точка на предвидените в тази директива критерии, само поради факта че, разгледана с оглед на всички довели до сключването на договора обстоятелства, тази клауза може да доведе до съществена неравнопоставеност в зависимост от настъпилите по време на срока на договора обстоятелства, в частност защото евентуалното преимущество, което възниква за продавача или доставчика към момента на предсрочното прекратяване на договора, е предварително определено в клаузата като определен процент от оставащата сума по договора за лизинг, в отклонение от приложимите разпоредби от националното законодателство, според които това преимущество не се определя предварително, а се установява в зависимост от съпътстващите прекратяването на договора обстоятелства, и по-специално от лихвения процент, при който предварително получената сума може да бъде инвестирана за оставащия срок на договора?“.

Дело C-289/19

- 33 На 17 март 2000 г. Z подписва като лизингополучател два договора за лизинг на акции с дружество, чийто правопреемник е Dexia.
- 34 През 2006 г. Dexia прекратява предсрочно поради просрочено плащане договорите за лизинг на акции, сключени със Z, и в приложение на членове 6 и 15 от специалните условия по разглежданите в главното производство договори изготвя изравнителни сметки, в които се намират дебитните салда, които Z отказва да плати.
- 35 Освен това от акта за преюдициално запитване следва, че в хода на спора между Dexia и Z първото е признало, че финансовото положение на Z е такова, че произтичащите от тези договори задължения за плащане представляват прекомерна финансова тежест за заинтересованото лице и че поради това в приложение на националната съдебна практика относно последиците от неизпълнението от страна на банка на нейните задължения за полагане на дължимата грижа Dexia трябва да му заплати обезщетение за вреди. Според Dexia съгласно тази съдебна практика обезщетението за вреди възлизало на две трети от вече платените

месечни вноски след приспадане на вече изплатените дивиденди и на две трети от остатъчния дълг, но дружеството счита, че все още има право да получи плащане на една трета от месечните вноски, които все още не са били платени.

- 36 С решение от 21 май 2013 г. *kantonrechter* (районен съдия) осъжда Dexia въз основа на насрещен иск на Z да заплати на последния сумата от 18 804,60 EUR. Dexia обжалва това решение пред запитващата юрисдикция по дело C-289/19.
- 37 С решение от 29 ноември 2016 г. тази юрисдикция отлага делото до произнасянето на Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) по делото, по което е постановено решението, цитирано в точки 16—18 от настоящото решение.
- 38 Предвид отговорите на Hoge Raad der Nederlanden (Върховен съд на Нидерландия) спорът между Z и Dexia пред запитващата юрисдикция вече се отнася до въпроса дали, ако не може да се позове на член 6 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори, Dexia все пак може да претендира обезщетение в съответствие с разпоредбите от приложимата национална правна уредба.
- 39 Същата запитваща юрисдикция изтъква, че въпросът дали националният съд може да замени неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право вече е разгледан в заключението на генералния адвокат Wahl по съединени дела Banco Santander и Escobedo Cortés (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:216), в което е направен изводът, че тази възможност би трябвало да се ограничи до случаите, в които обявяването на неравноправна клауза за недействителна би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на последици, които биха го поставили в неблагоприятно положение. Въпреки това, тъй като по посочените съединени дела Съдът е приел, че не следва да се отговаря на въпроса, свързан с тази проблематика, все още са необходими пояснения.
- 40 При тези обстоятелства *Gerechtshof Den Haag* (Апелативен съд Хага, Нидерландия) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Може ли лицето, уговорило обявена за недействителна неравноправна клауза, която предвижда плащането на обезщетение, в случай че потребителят не изпълни задълженията си, да иска приложимото въз основа на диспозитивните правни норми законоустановено обезщетение?
- 2) От значение за отговора на този въпрос ли е дали размерът на обезщетението, което може да бъде поискано при прилагане на уредбата на законоустановеното обезщетение, е същият, по-нисък или по-висок от размера на предвиденото в обявената за недействителна клауза обезщетение?“.

По преюдициалните въпроси

По преюдициалния въпрос по дело C-229/19

- 41 С преюдициалния си въпрос *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам) иска от Съда по същество да се установи дали в съответствие с разпоредбите на Директива 93/13 при алеаторен договор като разглежданите в главното производство договори за лизинг на акции клауза, която определя предварително преимуществото, с което продавачът или доставчикът се ползва при предсрочно прекратяване на договора, трябва да се счита за неравноправна само

поради факта че, разгледана единствено с оглед на обстоятелствата, довели до сключването на съответния договор, тази клауза може да създаде значителна неравнопоставеност между произтичащите от този договор права и задължения при неговото изпълнение.

- 42 В случая, както бе припомнено в точка 15 от настоящото решение, от преписката, с която разполага Съдът, е видно, че съгласно член 6 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори в случай на предсрочно прекратяване на тези договори Dexia има право да получи, считано от датата на прекратяването, неплатените лихви до датата на предсрочното прекратяване на съответния договор, както и главницата и лихвите, които биха били дължими за периода от това предсрочно прекратяване до края на първоначално уговорения срок на този договор. Член 15 от тези специални условия предвижда актуализиране на тази главница и лихви с 5% годишно, като по този начин определя предварително преимуществото, което има Dexia в случай на предсрочно прекратяване, доколкото то си възстановява по-бързо главницата и лихвите и може да ги реинвестира.
- 43 В самото начало следва да се отбележи, че поставеният от *Gerechtshof te Amsterdam* (Апелативен съд Амстердам) въпрос се основава на схващането, че членове 6 и 15 от специалните условия на разглежданите в главното производство договори трябва да се тълкуват заедно, макар между страните да нямат консенсус по този въпрос.
- 44 В това отношение е достатъчно да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика запитващата юрисдикция е единствено компетентна да установи и прецени обстоятелствата по спора, с който е сезирана, както и да тълкува и да приложи националното право (решение от 8 юни 2016 г., *Hünnebeck*, C-479/14, EU:C:2016:412, т. 36). В рамките на разпределянето на правомощията между него и националните юрисдикции Съдът трябва да вземе предвид фактическия и правен контекст, в който се вписват преюдициалните въпроси, така както е очертан с акта за преюдициално запитване (решение от 6 декември 2018 г., *Preindl*, C-675/17, EU:C:2018:990, т. 24).
- 45 Освен това е важно да се уточни, че съгласно постоянната съдебна практика Съдът е компетентен да тълкува понятието „неравнопоставена клауза“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 и приложението към нея, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на тази директива, като се има предвид, че националният съд има правомощието въз основа на тези критерии конкретно да квалифицира съответната договорна клауза с оглед на обстоятелствата по разглежданото от него дело. От това следва, че Съдът трябва единствено да предостави на запитващата юрисдикция указания, които тя следва да вземе под внимание при преценката на неравноправния характер на съответната клауза (решение от 3 септември 2020 г., *Profi Credit Polska*, C-84/19, C-222/19 и C-252/19, EU:C:2020:631, т. 91 и цитираната съдебна практика).
- 46 Съгласно член 3, параграф 1 от Директива 93/13 дадена клауза се счита за „неравнопоставена“, когато създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, който е сключен между този потребител и продавач или доставчик.
- 47 Като се основава на понятията „добросъвестност“ и „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, член 3, параграф 1 от Директива 93/13 обаче определя само общо факторите, придаващи неравноправен характер на договорна клауза, която не е била индивидуално договорена (решение от 14 март 2013 г., *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, т. 67 и цитираната съдебна практика).

- 48 Ето защо Съдът е постановил, че за да се прецени дали дадена клауза създава в ущърб на потребителя „значителна неравнопоставеност“ между произтичащите от договора права и задължения на страните по него, трябва по-специално да се вземат предвид приложимите в националното право разпоредби, когато липсва уговорка между страните в това отношение. Именно вследствие на такъв сравнителен анализ националният съд може да установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел изглежда релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за преустановяване на употребата на неравноправни клаузи (решение от 26 януари 2017 г., *Vanco Primus*, C-421/14, EU:C:2017:60, т. 59 и цитираната съдебна практика).
- 49 Освен това разглеждането на въпроса дали съществува евентуална „значителна неравнопоставеност“ не следва да се ограничава до количествена икономическа преценка, основана на сравнение между общата стойност на операцията, предмет на договора, от една страна, и разходите, поставени в тежест на потребителя с тази клауза, от друга страна. Всъщност значителна неравнопоставеност може да произтича от самия факт на достатъчно тежко посегателство над правното положение, в което е поставен потребителят, като страна по съответния договор, по силата на приложимите национални разпоредби, независимо дали под формата на ограничаване на съдържанието на правата, които според тези разпоредби той извлича от договора, или под формата на пречка за тяхното упражняване, или пък на поставянето в негова тежест на допълнително задължение, непредвидено от националните правила (решение от 3 октомври 2019 г., *Kiss и CIB Bank*, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 51).
- 50 Освен това Съдът е постановил, че в договора трябва прозрачно да е изложено конкретното действие на механизма, на който се позовава съответната клауза, както и евентуално отношението между този механизъм и механизма, предвиден в други клаузи, така че потребителят да може да прецени въз основа на точни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., *Andrićius и др.*, C-186/16, EU:C:2017:703, т. 45 и цитираната съдебна практика).
- 51 Член 4, параграф 1 от Директива 93/13 уточнява, че преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.
- 52 От посочената разпоредба, както и от член 3 от тази директива, както са тълкувани от Съда, следва, че преценката на неравноправния характер на дадена договорна клауза трябва да се направи спрямо датата на сключване на съответния договор (вж. в този смисъл решение от 9 юли 2020 г., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, т. 48).
- 53 Всъщност според постоянната съдебна практика посочените в член 4, параграф 1 от споменатата директива обстоятелства са такива, за които продавачът или доставчикът е можел да знае към датата на сключване на съответния договор и които са били в състояние да се отразят на по-нататъшното му изпълнение, тъй като дадена договорна клауза може да е носител на неравнопоставеност между произтичащите от договора права и задължения на страните, проявяваща се едва в хода на изпълнение на този договор (вж. в този смисъл решения от 20 септември 2017 г., *Andrićius и др.*, C-186/16, EU:C:2017:703, т. 54, от 5 юни 2019 г., *GT*, C-38/17, EU:C:2019:461, т. 40 и от 9 юли 2020 г., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, т. 48).
- 54 Така от тази съдебна практика следва, че съгласно Директива 93/13 при преценката на неравноправния характер на дадена клауза националният съд трябва да вземе предвид единствено датата на сключване на съответния договор и да прецени с оглед на всички

обстоятелства, довели до това сключване, дали тази клауза сама по себе си е носител на неравнопоставеност между правата и задълженията на страните в полза на продавача или доставчика. Макар при подобна преценка да е възможно да се вземе предвид изпълнението на договора, тя в никакъв случай не може да зависи от настъпването на обстоятелства, последващи сключването на договора, които не зависят от волята на страните.

- 55 Следователно, макар да е безспорно, че в някои случаи неравнопоставеността, посочена в член 3, параграф 1 от Директива 93/13, може да се прояви едва в хода на изпълнение на договора, следва да се провери дали от датата на сключване на този договор клаузите му са били носител на тази неравнопоставеност, и то дори когато посочената неравнопоставеност би могла да възникне само ако са налице определени обстоятелства или когато при други обстоятелства посочената клауза би могла дори да е в полза на потребителя.
- 56 От една страна, обратната логика би поставила преценката на неравноправния характер на дадена клауза в зависимост от условията, при които се осъществява изпълнението на договора, и от евентуалните бъдещи изменения на обстоятелствата, които оказват влияние върху договора, така че продавачите или доставчиците биха могли да спекулират с това изпълнение и тези изменения, както и да включат потенциално неравноправна клауза, като разчитат на факта, че тази клауза няма да бъде квалифицирана като неравноправна при определени обстоятелства.
- 57 От друга страна, следва да се припомни, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя и следователно трябва да се счита, че никога не са съществували. Ако обаче преценката на неравноправния характер на дадена клауза може да зависи от настъпването на събития, последващи сключването на договора, които не зависят от волята на страните, националният съд би могъл просто да не приложи спорната клауза само за тези периоди, в които въпросната клауза трябва да се квалифицира като неравноправна.
- 58 Освен това следва също да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда, за да прецени евентуално неравноправния характер на договорната клауза, на която се основава искането, с което е сезиран, националният съд трябва да вземе предвид всички останали клаузи на съответния договор (решение от 10 септември 2020 г., А (Пренаемане на социално жилище), C-738/19, EU:C:2020:687, т. 25).
- 59 Така в хипотезата, в която сключението между продавач или доставчик и потребител договор е алеаторен по естеството си, какъвто е случаят с разглежданите в главното производство договори за лизинг на акции, националният съд трябва също да провери дали предвид взаимодействието с останалите уговорки, които са част от договора, дадена клауза не води до много неравномерно разпределение на рисковете, понасяни от страните по този договор.
- 60 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставения по дело C-229/19 въпрос следва да се отговори, че разпоредбите на Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че клауза, съдържаща се в сключен между продавач или доставчик и потребител алеаторен договор, като договорите за лизинг на акции, трябва да се счита за неравноправна, когато с оглед на обстоятелствата, довели до сключването на съответния договор, и към датата на сключването му, тази клауза може да създаде значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните в хода на изпълнението на този договор, и то дори когато тази неравнопоставеност би могла да възникне само ако настъпят определени обстоятелства или когато при други обстоятелства посочената клауза би могла дори да е в полза на потребителя. При тези условия запитващата юрисдикция следва да провери дали клауза, която определя предварително преимуществото, с което продавачът или доставчикът се ползва в случай на предсрочно прекратяване на договора, е могла — предвид обстоятелствата, довели до сключването на този договор — да създаде такава неравнопоставеност от момента на сключване на посочения договор.

По преюдициалните въпроси по дело C-289/19

- 61 С двата си преюдициални въпроса, които следва да се разгледат заедно, *Gerechtshof Den Haag* (Апелативен съд Хага) иска по същество да се установи дали търговец, който в качеството си на продавач е наложил на потребителя клауза, обявена за неравноправна, и следователно за недействителна от националния съд, може да претендира обезщетението, предвидено в диспозитивна разпоредба от националното право, която щеше да бъде приложима при липсата на тази клауза.
- 62 Съгласно постоянната съдебна практика в съответствие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд трябва да не прилага неравноправните клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, освен ако потребителят се противопостави на това (вж. в този смисъл решения от 3 март 2020 г., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 58 и цитираната съдебна практика). Договорът обаче трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорът (вж. в този смисъл решение от 5 юни 2019 г., *GT*, C-38/17, EU:C:2019:461, т. 42 и цитираната съдебна практика).
- 63 Ето защо, когато националният съд установи недействителността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, този съд не може да допълни договора, като измени съдържанието на тази клауза (вж. в този смисъл решение от 3 март 2020 г., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 59 и цитираната съдебна практика).
- 64 Всъщност Съдът е постановил, че ако на националния съд се позволи да променя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такъв договор, това правомощие може да засегне постигането на дългосрочната цел, предвидена в член 7 от Директива 93/13. Това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, упражняван върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на тези клаузи спрямо потребителя, тъй като продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и последните да бъдат обявени за недействителни, договорът все пак ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се гарантират интересите на тези продавачи или доставчици (решения от 14 юни 2012 г., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 69, от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 79, от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria и Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 54 и от 3 март 2020 г., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 60).
- 65 В случая от преписката, с която разполага Съдът, е видно, че разглежданите в главното производство договори за лизинг на акции могат да се изпълняват и без неравноправната клауза.
- 66 В това отношение следва да се изтъкне, че от цитираната в точки 62—64 от настоящото решение съдебна практика следва, че в случай като този по дело C-289/19 в съответствие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд няма право да замести неравноправната клауза с диспозитивна разпоредба от националното право, тъй като обявяването на тази клауза за недействителна не би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан.
- 67 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставените по дело C-289/19 въпроси трябва да се отговори, че разпоредбите на Директива 93/13 следва да се тълкуват в смисъл, че търговец, който в качеството си на продавач е наложил на потребител клауза, обявена за неравноправна, и следователно за недействителна от националния съд, когато договорът може

да се изпълнява и без тази клауза, не може да претендира законоустановеното обезщетение, предвидено в диспозитивна разпоредба от националното право, която щеше да бъде приложима при липсата на посочената клауза.

По съдебните разноски

⁶⁸ С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

- 1) Разпоредбите на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно **неравноправните клаузи в потребителските договори** трябва да се тълкуват в смисъл, че **клауза, съдържаща се в сключен между продавач или доставчик и потребител алеаторен договор, като договорите за лизинг на акции, трябва да се счита за неравноправна, когато с оглед на обстоятелствата, довели до сключването на съответния договор, и към датата на сключването му, тази клауза може да създаде значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните в хода на изпълнението на този договор, и то дори когато тази неравнопоставеност би могла да възникне само ако настъпят определени обстоятелства или когато при други обстоятелства посочената клауза би могла дори да е в полза на потребителя. При тези условия запитващата юрисдикция следва да провери дали клауза, която определя предварително преимуществото, с което продавачът или доставчикът се ползва в случай на предсрочно прекратяване на договора, е могла — предвид обстоятелствата, довели до сключването на този договор — да създаде такава неравнопоставеност от момента на сключване посочения договор.**
- 2) Разпоредбите на Директива 93/13 следва да се тълкуват в смисъл, че **търговец, който в качеството си на продавач е наложил на потребител клауза, обявена за неравноправна, и следователно за недействителна от националния съд, когато договорът може да се изпълнява и без тази клауза, не може да претендира законоустановеното обезщетение, предвидено в диспозитивна разпоредба от националното право, която щеше да бъде приложима при липсата на посочената клауза.**

Подписи